

Ризики організованого аграрного ринку

Ризики ведення господарської діяльності в умовах воєнного стану значно загострюються та набувають багаторівневого характеру. Це особливо стосується сільськогосподарського сектору, який традиційно є високоризиковим через залежність від природно-кліматичних умов, сезонності виробництва, біологічних циклів і коливань цін на аграрному ринку. Водночас в умовах воєнного стану, крім звичайних аграрних ризиків, виникає низка нових ризиків, зумовлених бойовими діями та їх наслідками. Зокрема, поряд із кліматичними ризиками (такими як посухи, повені та заморозки), які об'єктивно впливають на врожайність сільськогосподарських культур, постають ризики фізичного знищення посівів, сільськогосподарської техніки та інфраструктури внаслідок бойових дій, мінування, обстрілів і окупації окремих територій. Такі обставини не лише унеможливають ведення сільськогосподарської діяльності, а й створюють передумови для масового невиконання договірних зобов'язань, зокрема біржових контрактів. У сучасних реаліях, коли умови господарювання стрімко трансформуються, а рівень ризиків постійно зростає, представникам агробізнесу варто більш ретельно підходити до оцінки ризиків та її результатів [1].

До системи ризиків господарської діяльності аграрних підприємств належать природно-кліматичні, біологічні, економічні, фінансові, соціальні, технологічні та юридичні ризики [2]. Наведена класифікація відображає складний характер функціонування агробізнесу, який поєднує залежність від природних процесів із впливом ринкових, інституційних і правових чинників. Водночас сучасні трансформаційні процеси, спричинені воєнним станом, об'єктивно вимагають розширення цієї системи шляхом запровадження нової категорії ризиків, зокрема аграрних воєнних ризиків. Їх ідентифікація ґрунтується не лише на економічних міркуваннях, а й на нормативно-правових засадах. Зокрема, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09.04.2024 № 388, якою затверджено перелік воєнних та політичних ризиків і умови та порядок їх страхування (перестраховування) під час здійснення видів діяльності Експортно-кредитного агентства, до воєнних ризиків належать воєнний конфлікт, насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, терористичні акти та/або диверсії, а також окупація й анексія [3]. Включення цієї категорії до системи ризиків агробізнесу є виправданим, оскільки зазначені фактори безпосередньо впливають на здатність суб'єктів господарювання вести діяльність, зберігати активи та виконувати договірні зобов'язання.

Аграрне підприємництво супроводжується сукупністю системних ризиків, притаманних будь-якій сфері підприємницької діяльності [4, с. 48]. Ці ризики можуть поділятися залежно від сфери діяльності суб'єктів агробізнесу на виробничі, фінансово-економічні, інституційні та правові. Окремо доцільно виокремити виробничі ризики у сферах вирощування зернових культур, виробництва харчових продуктів тваринного походження та обробки живих морських організмів, а також технологічні ризики, пов'язані з порушенням

агротехнологій або промислових стандартів переробки.

У межах аграрних ризиків можна виокремити також ризики організованого аграрного ринку. Їхня специфіка полягає в безпосередньому зв'язку з функціонуванням біржової торгівлі, стандартизованих контрактів і механізмів, що забезпечують виконання зобов'язань. Ці ризики проявляються насамперед у формі невиконання або неналежного виконання біржових угод, що може мати як індивідуальні, так і системні наслідки. Їх визначення закріплено у Законі України «Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку», відповідно до якого ризики організованого аграрного ринку – це ризики невиконання умов біржових договорів (контрактів), які поділяються на системні та стандартні. Зокрема, системний аграрний ризик означає ризик масового невиконання умов біржових договорів (контрактів), що виникає внаслідок дії обставин непереборної сили та не може бути забезпечений ні біржовими гарантіями, ні заходами державного цінового регулювання, тоді як стандартний аграрний ризик є ризиком, що не має системного характеру і забезпечується системою біржових гарантій та/або заходами державного цінового регулювання [5].

Загалом сутність ризиків організованого аграрного ринку полягає в імовірності невиконання умов біржових договорів (контрактів). Це означає, що учасники ринку можуть не виконати свої зобов'язання щодо поставки або закупівлі продукції, що призводить до економічних втрат і порушення стабільності ринку. Отже, зміст цих ризиків полягає в тому, що вони відображають загрози як масового системного порушення контрактів, що загрожує стабільності ринку загалом, так і локальних, або стандартних, порушень, які можуть бути передбачені та компенсовані за допомогою механізмів гарантування і державного регулювання.

Закріплення цих ризиків у законодавстві має важливе превентивне значення, оскільки дає змогу учасникам ринку оцінювати потенційні збитки, планувати страхові та регуляторні заходи, а державі – вживати невідкладних заходів для забезпечення продовольчої безпеки. Хоча повністю усунути ризики організованого аграрного ринку неможливо, застосування системного управління ризиками, механізмів страхування та диверсифікації дає змогу мінімізувати економічні втрати й забезпечити стабільність діяльності підприємств. Зокрема, можливим є використання договірних механізмів для гарантування виконання зобов'язань, а також розподіл виробничих і фінансових ресурсів між різними культурами, регіонами та каналами збуту, використання альтернативних ринків збуту й постачальників для зменшення ризику масового невиконання контрактів тощо. Упровадження таких заходів дає змогу підприємствам ефективно знижувати вплив аграрних ризиків, підвищуючи стійкість і стабільність діяльності на організованому аграрному ринку.

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що ризики організованого аграрного ринку слід розглядати як аграрно-правові ризики, оскільки вони безпосередньо впливають на виконання договірних зобов'язань і стабільність ринкових операцій. Їх пом'якшення можливе за допомогою таких заходів, як страхування, дотримання регуляторних стандартів та належне оформлення правочинів.

Список використаних джерел:

1. Мірзоева Т. В., Герасимчук Н. А. Щодо оцінки ризиків агробізнесу в контексті ESG-стратегії розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-22>

2. Карпінський Р. М. Ідентифікація ризиків господарської діяльності аграрних підприємств: можливості та загрози у процесі управління. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-189>

3. Про затвердження переліку воєнних та/або політичних ризиків, що покриваються Експортно-кредитним агентством за договорами страхування (перестраховування) прямих інвестицій в Україну, та Порядку та умов страхування (перестраховування) Експортно-кредитним агентством прямих інвестицій в Україну від воєнних та/або політичних ризиків : постанова Кабінету Міністрів України від 09.04.2024 № 388. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388-2024-%D0%BF#Text>

4. Райтер Н., Мацьків Г. Ризики аграрного підприємництва в умовах війни. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16, № 1–2. С. 41–60. DOI: <https://doi.org/10.31734/agrarecon2023.01-02.041>

5. Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>